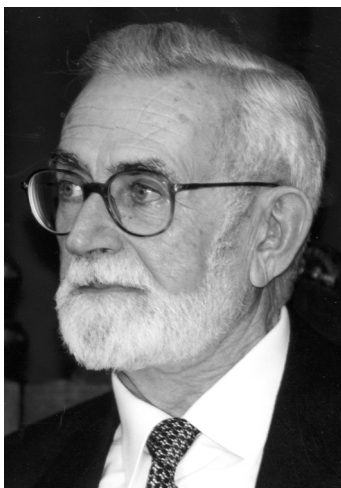


Doctor Honoris Causa

Ramon Folch i Camarasa



Doctor Honoris Causa

**RAMON FOLCH
I CAMARASA**

Discurs llegit
a la cerimònia d'investidura
celebrada a la sala d'actes del Rectorat
el dia 26 d'octubre
de l'any 2006



Universitat Autònoma de Barcelona

Editat i imprès
pel Servei de Publicacions
de la Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona)

Imprès a Catalunya

PRESENTACIÓ
DE
RAMON FOLCH I CAMARASA
PER
MONTSERRAT BACARDÍ

Ramon Folch i Camarasa, la dèria de (re)escriure

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector,
Digníssimes autoritats,
Benvolguts col·legues,
Senyores i senyors,

Si em permeteu, si m'ho permet el doctorand, començaré aquesta presentació amb una breu anècdota: la conversa telefònica en què li comunicàvem que havia estat escollit per rebre la distinció que avui li és concedida. En sentir les paraules *honoris causa*, va etzibar-nos tot seguit, sense cap tipus de titubeig: «Un honor, i tant que ho és, un grandíssim honor, llàstima que sigui sense causa». Una sortida humorística que no podia ocultar l'emoció de la notícia, una resposta senzilla d'un home que ho ha donat tot per la seva obra. El tarannà modest de Ramon Folch i Camarasa no s'acaba d'ajustar amb l'ambició de la seva tasca. Sempre ha defugit l'èxit fàcil i immediat, les capelletes i la promoció personal còmoda, per poder-se lliurar en cos i ànima a la creació i a la traducció. Per això, probablement, les seves novel·les i peces teatrals són tan poc «visibles» avui dia, en un món on els mitjans de comunicació i el mercat editorial ja tenen feina a cantar excel·lències de la darrera novel·la, l'endemà definitivament antiquada. Correspon a les institucions acadèmiques i científiques, a la universitat en particular, redreçar aquest capteniment tendencios i banal, i fer emergir les aportacions de vàlua, perquè la societat no pot prescindir-ne.

Així doncs, malgrat el parer del candidat, diverses causes ens impel·leixen a atorgar-li honors. Pel cap baix, tres: la figura humana, l'obra literària i l'obra de traducció, si és que un aspecte pot destriar-se de l'altre.

Nascut a Barcelona el 1926, Ramon Folch i Camarasa pertany a la darrera generació d'abans de la guerra civil que va formar-se sota els principis que havien fet pos-

sible un segle de renaixença cultural. Epígon d'una família de germans il·lustres, els Folch i Torres, va passar la infantesa llegint tota mena d'històries que havia concebut el seu pare, l'escriptor Josep M. Folch i Torres. Els primers deu anys, i fins i tot el sojorn de dos més que per a ell va significar la guerra, van marcar-lo decisivament. Havia viscut un clima de bonança intel·lectual que després ha intentat recompondre per mitjà de diverses iniciatives, i en què, de fet, poc van intervenir els estudis als Escolapis i la llicenciatura de Dret, obtinguda el 1950. Folch i Camarasa no s'hi ha dedicat mai, a les lleis. Tan bon punt va acabar la carrera, va entrar a treballar a l'editorial de Josep Janés, per a la qual ja havia fet correccions de proves. Les estretors de la postguerra no perdonaven, i encara menys als qui s'havien enxarxat a fer país abans de la desfeta, com el seu pare. Tot estudiant i corregint, va aprendre anglès de manera mig autodidàctica, amb la cooperació d'algun curset. I de seguida que va descobrir que es podia guanyar la vida traficant amb els idiomes, va abandonar l'editorial i va consagrar-se a reescriure llibres d'altri i a escriure'n de propis. No hi feia res que entremig aparegués Montserrat Pons i Dedeu, amb qui va casar-se el 1954; ni tampoc que la família anés eixamplant-se, amb sis fills. La trajectòria de Ramon Folch i Camarasa estava encarrilada: vida i literatura ja anaven de bracet, per sempre més.

A la creació, hi ha destinat totes les potències i energies. De primer, al teatre. Sempre ha sostingut que hi té una flaca especial i que, per damunt de tot, li hauria agradat convertir-se en dramaturg, però les dificultats intrínseques d'aquest món el van dissuadir de dedicar-s'hi. Així i tot, va escriure'n una quarantena d'obres, una bona part de les quals romanen inèdites, i va obtenir el reconeixement d'alguns guardons. El 1954 va sortir a la llum *Camins en la ciutat*, la seva primera novel·la. Era l'inici d'una carrera fecunda com a narrador, coronada amb els principals premis, com el Joanot Martorell, el Víctor Català, el Sant Jordi o el Sant Joan. Una carrera reconeguda, així mateix, per la crítica, que des de bon principi va valorar molt positivament l'esforç del novel·lista per arribar a amplis sectors de la societat sense cedir en l'exigència estètica. Algunes de les seves obres, a més, han guanyat l'afecció del públic, amb força reedicions, com *La visita*, *L'alegre festa* o *Testa de vell en bronze*. No debades va estar estretament vinculat a «El Club dels Novel·listes», la cèlebre col·lecció dirigida per Joan Sales que maldava, també, per assolir un equilibri entre compromís estètic i compromís social, alhora que s'adreçava a un públic extens i divers. Folch i Camarasa en va ser un dels autors més assidus, al costat de Mercè Rodoreda i Llorenç Villalonga.

Les seves ficcions, en la línia del realisme psicològic, aborden l'experiència humana, sovint la pròpia experiència. Tant és així que en bona part no costa gaire de resseguir-hi aspectes autobiogràfics, convenientment manipulats, com la presència d'un pare notori, famílies nombroses, la disjuntiva entre la integritat i l'èxit o una fe cristiana que ho sadolla tot. En la novel·la *Les meves nits en blanc* es referia, ben

gràficament, a «la dèria d'escriure'm a mi mateix».¹ S'hi esplaiava, amb ironia, al *Manual del perfecte escriptor mediocre*, un dels llibres més agosarats de les lletres catalanes: «Per manca d'imaginació, segurament, em cal “copiar” del model viu, i encara que em proposi desfigurar-lo per decència i fins i tot per prudència, el model real se m'imposa i em trobo incapaç de deformat una realitat que és infinitament més artística que no ho seria el meu art d'inventor d'històries i personatges».² Al capdavant, les històries de Folch i Camarasa pretenen oferir-nos un retrat versemblant, plausible, de la vida quotidiana de personatges corrents. Com sostenia amb sornegueria a *Les meves nits en blanc*, «la meva autobiografia té això de bo: que és absolutament vulgar. Podria ser l'autobiografia de molts altres».³ Un retrat sense escarafalls ni efectismes, en un equilibri sempre difícil entre l'esperança i el desencís, la fe en l'esdevenidor i el llast del passat, la salvació i la condemna. Rere les trames amables i les notes d'humor, s'hi amaga una melangia còsmica i, tanmateix, vivificadora. Alguna cosa semblant a allò de l'optimisme dels pessimistes, esforçat i lúcid. Tot plegat, ho embolcalla amb una «naturalitat», una elegància i una riquesa estilístiques ben singulars, projectades, a més, en un ventall de tècniques narratives gairebé tan ampli com històries s'empesca. Res a veure, en definitiva, amb l'«escriptor mediocre» amb què va presentar-se el 1991, després d'un llarg silenci, i amb què va guanyar el premi Pere Quart d'humor i sàtira. Un llibre tan poc complaent amb ell mateix (i, de retruc, amb la societat literària) només pot llegir-se així, en clau de divertiment i de plagasitat, com deixava entreveure en el pròleg: «Si sóc mediocre, doncs, aspiro a ser-ho amb el grau de perfecció més alt possible, fins a esdevenir el més mediocre dels escriptors mediocres».⁴

En el camp de la prosa de no-ficció, a part d'aquest *Manual* tan curiós i d'un altre, *L'art de viure de dos en dos*, aparegut tot just fa alguns mesos, el 1968 va publicar *Bon dia, pare*, una biografia del popular escriptor Josep M. Folch i Torres. Una semblança emotiva, corprenedora, farcida de dades d'interès presentades des d'una òptica poc convencional, en què el fill, des de la primera pàgina, palesa el punt de vista adoptat i el deute contret: «Voltat de tu, esclafat sota el teu pes gloriós, en va hauria provat de viure pel meu compte; ben aviat vaig adonar-me que el meu compte era el teu [...]. I, tanmateix, l'accepto aquesta herència, tota sencera, amb allò de bo i allò de dolent; accepto aquest pes i aquesta alienació, amb amor i amb orgull».⁵ Una herència que va dur-lo a prosseguir les *Pàgines viscudes* de Folch i Torres, rebatejades com a *Històries possibles*, aparegudes primerament a *En Patufet* de la segona època i, després, en dos volums antològics, el 1976 i el 1980. Igualment, és

¹ Ramon Folch i Camarasa, *Les meves nits en blanc* (Barcelona: Club Editor, 1972), p. 40.

² Ramon Folch i Camarasa, *Manual del perfecte escriptor mediocre* (Barcelona: La Campana, 1991), p. 96-97.

autor dels guions dels diversos llibres de còmics que, de 1981 ençà, ha protagonitzat el personatge de Massagran, creat pel seu pare.

En sintonia amb aquest doble ajust, estètic i social, que ha encaixat obstinadament, no resulta fortuït que Ramon Folch i Camarasa s'estrenés com a traductor al català, el 1959, amb el *Diari* d'Anna Frank, una obra que aleshores commovia tot Europa. Com és prou sabut, fins aleshores, l'inici de la dècada dels seixanta, les traduccions al català havien estat perseguides per la censura franquista amb una obcecació ben particular. Abans, al llarg dels anys cinquanta, Folch i Camarasa va haver de traduir al castellà tota mena de productes —bons, mediocres i detestables—, dels quals mai no va voler responsabilitzar-se signant amb el seu nom pel simple fet que havia de reescriure'ls a una llengua imposada. A *La visita*, novel·la que va merèixer el premi Sant Jordi de 1964, amb un rerefons autobiogràfic evident i reconegut, narra com va convertir-se casualment en traductor, a l'editorial de Josep Janés, transformat aquí en un tal Sirvent:

Sí, cabalment llavors vaig fer la meua primera traducció, per a en Sirvent, d'una manera accidental: jo havia confiat la traducció d'un petit llibre exquisit a una persona que es revelà totalment inepta quan la traducció era llesta, i em semblà que jo havia de fer-hi alguna cosa, de manera que me la vaig emportar a casa, sense ni dir-ho, per corregir-la, i aviat vaig veure que valia més traduir-la de cap i de nou. I així vaig descobrir el plaer de traduir un bon llibre: tancat en el despatx del pare, assegut a la seva taula, mentre ell llegia, distretament, en una butaca del racó. Fumant, prenent cafè, jo, mentre lluitava per engendrar l'equivalent català d'aquella petita obra mestra.⁶

L'experiència va resultar tan engrescadora que de seguida «vaig demanar a en Sirvent per retirar-me a casa, vaig renunciar a la col·locació, al sou fix, i vaig començar a traduir a tota jornada, sense moure'm del despatx de casa, plàcidament».⁷ Com aquell qui no vol, «jo m'havia convertit en una llevadora literària, que ajudava a venir al món els fills dels altres».⁸ Sens dubte, una bella metàfora de la traducció.

Quan les lleis i les condicions editorials ho van fer possible, Folch i Camarasa ja només va traduir al català, i sense la màscara dels pseudònims. A partir d'aleshores, «aniria alternant, així, en la meua vida, la noble i ensinistradora tasca de traductor amb l'embriagadora i exaltant d'escriptor».⁹ Una doble labor de redreçament de la llengua i de la literatura malmeses. Perquè, com M. Aurèlia Capmany, Manuel de

⁶ Ramon Folch i Camarasa, *La visita* (Barcelona: Selecta, 1965), p. 95-96.

⁷ *Ibidem*, p. 96.

Pedrolo o Josep M. Espinàs, de primer Ramon Folch i Camarasa va escriure i va traduir prolíficament contra la dictadura i, després, ho ha fet a favor d'una nova renai-xença del país. Malgrat la discreció amb què ha encobert la seva biografia, el seu compromís cívic i patriòtic és de pedra picada: «Nosaltres no serem vençuts. Perquè ja hi vam néixer; i ningú ja no ens pot fer més mal perquè ens el van fer tot», proclamava a *Les meves nits en blanc*.¹⁰ Mai no ha volgut que el seu nom s'associés a una altra llengua que la pròpia. Així, per exemple, quan el 1965 va sortir a llum la versió castellana de *La visita*, confeïda per ell mateix, tampoc no va voler firmar-la, i això que hi havia introduït força modificacions i fins i tot n'havia canviat el final. El cap el tenia, el té, a una altra banda. En plena dictadura, va voler convertir-se en un professional de les lletres catalanes, com abans de la guerra ho havia estat el seu pare, i el bo del cas és que en gran part hi va reeixir. Sense el que ell considerava concessions: sobretot, el periodisme en castellà. Únicament, escrivint i traduint.

No cal dir, doncs, que va traduir, també, per guanyar-se la vida. Una constatació que potser ja no hauria de despertar suspicàcies, perquè prou ho sabem que els escriptors i els traductors mengen, viuen sota un sostre i fan servir un ordinador. De vegades sembla il·limitat, l'heroisme pseudoromàntic que els demanen alguns sectors de la població. Ramon Folch i Camarasa atresora el mèrit d'haver esdevingut el primer traductor d'ofici en llengua catalana. Des de 1959 no ha deixat mai de girar a la nostra llengua novel·les i assaigs concebuts en anglès, francès, italià o espanyol. És a dir, no ha deixat mai de divulgar la literatura estrangera, de fer-nos-la més accessible, fins i tot quan no «calia» per raó de la intel·ligibilitat, com en el cas de les versions del castellà. El seu capteniment ha estat tothora el d'un consciencios traductor professional en un país «normal», volgudament «normal», sense constrenyiments polítics, socials o culturals.

Així, després del *Diari* d'Anna Frank, va commoure molts lectors amb *Un món feliç* d'Aldous Huxley, l'*Homenatge a Catalunya* de George Orwell o diverses epopeies de Graham Greene. Ha combinat la reescriptura dels grans clàssics contemporanis (Daudet, Colette, Conrad, Faulkner, Fitzgerald, Hemingway, Nabòkov o Mailer), amb el gènere negre (Simenon, Chandler, Agatha Christie o Highsmith), l'assaig (Marx, Engels, Sartre, Russell o Aranguren) i els productes de caràcter més popular (Blyton, Martín-Vigil o Candel). Un gavadal d'autors i títols, vora cent cinquanta a hores d'ara, que hem pogut llegir en català amb regularitat i singular expertesa gràcies a la dedicació vocacional del torsimany. Perquè es tracta d'això, d'una autèntica vocació. Simptomàticament, és l'única activitat de què no feia broma al *Manual del perfecte escriptor mediocre*, després d'haver-se mofat dels pròlegs, les entrevistes, els sopars literaris o les signatures de llibres: tot el que ha desestimat per dedicar-se a la traducció.

Els diners no sempre estan renyits amb les crides personals. Només així s'explica que un home tan poc amic de la vida itinerant i de les aventures («No sóc viatger. Sóc d'aquells de l'«enlloc com a casa» i a mi no em tragueu del cau», ironitzava al *Manual*),¹¹ s'embranchés a fer unes oposicions per a l'Organització Mundial de la Salut i que passés tretze anys, de 1973 a 1986, a Ginebra, traduint textos mèdics i administratius de l'anglès i el francès (al castellà, naturalment). A prop dels cinquanta anys, i després de més de vint cobrant a tant la pàgina, devia cobejar un mínim de seguretat, com confessava en una carta imaginària al pare a *Les meves nits en blanc*: «Una plaça de traductor, a Ginebra. Cal viure a Ginebra; ells et paguen les despeses d'instal·lació. I beques per als estudis dels fills. I subsidi familiar. I cada dos anys un viatge pagat al país d'origen, per les vacances. I el retir als seixanta, amb totes les assegurances socials que vulguis. Paguen bé, aquesta gent. En dòlars, és clar».¹² Ara bé, que els dòlars no ho eren tot, per a Folch i Camarasa, ho corrobora el fet que, al llarg d'aquells tretze anys, publicà vint-i-dues noves traduccions al català, quan ja no l'assetjava cap tipus d'ofec pecuniari: *Temps difícils*, *Un adéu a les armes* o *Retorn a Brideshead*, entre altres títols.

A més a més, no ho oblidem, dissortadament parlem de pocs diners, de molt pocs diners. No deixa de ser un fet llastimós que, cinquanta anys després de les primeres temptatives del doctorand, aquesta feina, la de traduir, encara rebí tan poc reconeixement social (i, en conseqüència, econòmic). Per això, l'acte d'avui és important per a la traducció, per a l'ofici de traduir i per a l'establiment de la disciplina acadèmica: amb un camp d'estudi enorme per explorar al darrere, reclama els esforços de tots amb urgència. Especialment, en el cas català, en què la sòlida —gairebé mítica— tradició de traduccions literàries valuoses obre unes possibilitats de recerca insospitades i, val a dir-ho, fins ara força desateses. Ramon Folch i Camarasa és hereu de Josep Carner, Cèsar-August Jordana o Andreu Nin, i corregionari de Capmany, Pedrolo o Arbonès (l'aportació del qual avui dona lloc a la pionera Càtedra de Traducció Jordi Arbonès). La transmissió no pot estroncar-se. Tots hi estem implicats; la nostra facultat d'una manera prou vistosa, amb un esplet de professors-traductors de primera fila. Ens cal preparar noves fornades de traductors competents i rigorosos, amants de la feina, sensibles als avatars del món. El país hi té molt a guanyar i, el català, com a llengua, molt poc a perdre. En el món cada vegada més global d'avui dia la traducció (no pas com un acte mecànic i innocent, que no n'és, sinó creatiu), continua sent una arma carregada de futur per a la preservació de les llengües sotmeses a algun tipus de minorització.

La trajectòria i l'obra de Ramon Folch i Camarasa ens empenyen a avançar. Ho dèiem de bon començament: l'*honoris causa* és també per la figura humana. Per l'exem-

¹¹ Ramon Folch i Camarasa, *Manual del perfecte escriptor mediocre*, p. 84.

ple que ens forneix d'integritat, de fermesa i de compromís, sense els quals mai no hauria pogut escriure i traduir aquests centenars d'històries que ens han fet una mica més savis i una mica més rics. Nosaltres, com ell, també mirem el futur: «així he viscut i visc sempre: en un compàs d'espera, no assaborint l'ara, sinó pensant, esperançadament o desesperançadament, en el demà», afirmava a *La visita*.¹³ Avui, ara, hi som més a prop, d'aquest demà esperançador, d'un demà que ja ens pertany.

Per tot això, Excel·lentíssim i Magnífic Rector, sol·licito que s'atorgui el grau de doctor *honoris causa* al senyor Ramon Folch i Camarasa.

Montserrat Bacardí

DISCURS
DE
RAMON FOLCH I CAMARASA

La traducció, el país i les circumstàncies

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector,
Digníssimes autoritats,
Senyores i senyors,

M'agradaria poder dir el que sento en aquests moments, en aquest marc solemne, i davant de tan altes personalitats com les vostres. Pel meu gust us diria, és clar, que no em considero digne de l'honor que m'heu volgut conferir. Però no us ho diré, en primer lloc, per dues raons de pes: l'una, que aquesta declaració podria semblar dictada per la falsa modèstia; i l'altra, que dir això seria tant com titllar d'errònia la decisió que heu pres a favor meu.

Potser encara n'hi ha una altra, de raó, per no declarar-me'n indigne; i és que entenc que l'honor que em conferiu no va adreçat només a mi mateix sinó també, i amb molta més justícia, a tants escriptors i traductors catalans d'ahir, avui desapareguts, i a tants altres traductors d'avui, en actiu, que em toca representar davant vostre. En qualsevol cas, a vosaltres us vagarà prou i massa de jutjar si va ser o no errònia la vostra amable decisió, després d'escoltar això que potser espereu que sigui una lliçó magistral.

No em veig pas amb cor de dictar-la, en aquest acte solemne, una lliçó magistral sobre l'art i l'ofici de traductor. Perquè jo no sóc pas un teòric de la traducció i no podria de cap manera donar-ne lliçons a ningú. Sóc, això sí, un obrer, un treballador de la traducció; i encara que a còpia d'anys he acumulat inevitablement una certa experiència, que no nego pas, sé molt bé que és difícil, per no dir impossible, transmetre aquesta experiència als altres. Va ser aquesta mateixa convicció la que m'aconsellà, ja fa uns quants anys, renunciar a la invitació que se'm va fer des d'aquesta facultat a impartir un curs a les vostres aules.

No exposaré, doncs, teories que els alumnes de primer i segon curs d'aquesta facultat segurament coneixen millor que jo. Potser valdrà més que us parli de com vaig esdevenir traductor en un temps en el qual no hi havia al nostre país cursos universitaris que n'atorguessin el títol, i de com funcionaven llavors el mercat i el panorama de la traducció en el món editorial i també en l'esfera de les institucions internacionals, i tot això dintre dels límits de la meva experiència personal.

El naixement d'un traductor

Quan escric això encara no estic ben segur de saber allò que la doctora Montserrat Bacardí haurà dit de mi en un intent de presentar-me a vosaltres, espero que amb el lloable desig de fer-me quedar bé. Potser hi haurà, doncs, en el meu text, alguna repetició del que ja sabeu.

Penso, tanmateix, que un relat de la meva experiència personal, com la de tants altres, podrà tenir un mínim d'interès per als qui m'escolteu.

Comencem, doncs.

Si quan era petit algú m'hagués preguntat què volia ser de gran, no se m'hauria acudit pas de dir que volia ser traductor. Ni tan sols escriptor. I, no cal dir-ho, tampoc militar, capellà, bomber i encara menys torero. Fill d'un escriptor català tan professional, tan prolífer i tan popular i estimat dels seus lectors com el meu pare, Josep Maria Folch i Torres, és probable que pensés que la feina més normal per a un home gran era seure darrere una taula, sense moure's de casa, i escriure d'un cap de dia a l'altre. Ni tan sols devia pensar-ho. Més aviat ho donava per fet, segurament, com donava per fet que amb el temps em creixeria pèl a la cara, em casaria i tindria, si no deu fills com els meus pares, prou per no fer un mal paper.

Després d'un primer pas fugisser, als quatre anys, pel mateix col·legi de monges on estudiaven les meves germanes, totes més grans que jo, vaig entrar als Escolapis del carrer de la Diputació, on estudiaven dos germans més, i on vaig tenir el temps just de fer-hi el parvulari, el preparatori i bona part de la primària. L'esclat de la guerra i de la revolució, el 1936, tancà el meu col·legi, com totes les altres escoles religioses, i això em va permetre —amb gran alegria per part meva— perllongar aquell estiu durant tota la tardor i part de l'hivern, sense altres obligacions escolars que els pocs rudiments que rebia de les meves dues germanes grans, totes dues casades.

Tot això passava a la Barcelona revolucionària. Però el febrer del 37, després del primer canoneig de Barcelona, el pare decidí traslladar-nos a la casa d'estiueig de

Plegamans, amb caràcter provisional, una provisionalitat que havia de durar dos anys sencers, fins al febrer de 1939.

Durant la guerra, al poble, vaig passar per les mans de diversos mestres locals i vaig arribar a aprovar l'ingrés i el primer curs de batxillerat, després d'un examen previ a l'Institut Maragall de Barcelona, on ens traslladàvem des de Plegamans a bord del camió de la llet. Dels estudis cursats a Plegamans, en recordo especialment que durant una temporada un dels mestres m'encomanà la tasca d'ensenyar a d'altres alumnes més joves a dividir. Hauria semblat evident, per a qualsevol observador, que en Ramon estava destinat a ser un matemàtic d'alta volada, oi? La realitat, però, és que, anys després, quan vaig acabar el batxillerat a Barcelona, no havia pogut passar de l'àlgebra.

Però no ens anticipem. Un altre record d'aquells estudis de guerra a Plegamans és que un altre mestre em confià la tasca de fer llegir en veu alta textos en francès als meus companys de curs i corregir-ne la pronunciació. Cal dir que el meu coneixement de la llengua francesa era menys que rudimentari. El meu pare en sabia molt, de francès, perquè s'havia vist obligat a fugir a França, encausat per catalanista, i allà va viure tres anys; però el pare, que havia de treballar de valent per mantenir-nos, no tenia pas temps d'ensenyar francès als seus fills, i el poc que jo n'havia après ho devia a les classes improvisades que n'havia rebut de la meva germana gran els primers mesos de guerra. En tot cas, jo en devia saber més que el mestre, entestat, el bon home, a fer-nos pronunciar el mot *violette*, «vualette», amb gran escàndol per part meva. Així, doncs, un altre observador superficial m'hauria pronosticat una brillant carrera de professor de llengües, oi?

Acabada la guerra, la família Folch tornà a Barcelona, a la Barcelona franquista on el meu pare, que havia viscut fins llavors d'escriure en català, es trobà sense feina i sense recursos econòmics. Tanmateix, vaig poder tornar als Escolapis de Diputació, on vaig fer tot el batxillerat després de revalidar l'ingrés i el primer curs amb un nou examen, del qual recordo especialment que, en la prova de religió, el sacerdot que m'examinava, en castellà naturalment, va accedir, en ple *Año de la Victoria*, a deixar-me recitar el pàrenostre i el credo en català perquè no els sabia en cap altra llengua.

Un problema semblant sorgí a la classe de segon curs, el primer dia de la reobertura del col·legi, quan l'escolapi de torn, a l'hora del rosari que havíem de resar tots plegats cada tarda, preguntà si algun dels alumnes sabia dirigir-lo. A casa l'havíem resat sempre cada vespre, fins i tot durant la guerra, i tots els germans el dirigíem per torn. Vaig aixecar el dit, doncs, i em fou conferit l'honor de dirigir el primer rosari del curs. Vaig començar en català, és clar, i el capellà em va haver d'interrompre per demanar-me, això sí, amb bones maneres, que ho fes en castellà. Ho vaig intentar, traduint improvisadament les oracions al castellà tan malament com sabia, tan

malament que el reverend decidí eximir-me d'aquella funció, i dirigir ell mateix el rosari en la *lengua del Imperio*.

Ara que ja sé qui sóc i qui he estat, no em costa gaire de veure en aquells primers contactes amb la llengua francesa i amb la castellana, a la qual vaig intentar traduir les oracions, un primer indicatiu del que un optimista en diria la meua futura vocació de traductor.

De castellà, en vaig haver d'aprendre, és clar, no sense algunes ensopegades clamoroses. Un dia de classe, el professor ens preguntà quant feien dos-cents trenta més dos-cents setanta, i abans que cap altre company aixequés el dit per contestar ho vaig fer jo, amb un hilarant «cincocientos» que va ser rebut amb un esclat de rialles unànime. Un parell de cursos més tard, quan figurava que ja sabia prou castellà, un altre professor preguntà a la massa de seixanta-quatre alumnes que compartíem l'aula si calia o no fer alguna operació matemàtica que ara no recordo, i recordo que vaig tornar a aixecar el dit per preferir «No cale», amb el mateix èxit de rialles de l'altra vegada.

Tot això, suposo, devia acabar de posar-me en estret contacte amb el problema de la llengua, i qui sap si no va influir en la meua tirada cap a la tasca de la traducció. On és més segur que m'hi vaig sentir atret va ser en l'estudi del llatí, i en les petites traduccions elementals que ens tocava fer de fragments de la *Guerra de les Gàl·lies*. M'agradava, aquella feina, gairebé com si fos un joc, un trencaclosques, una mena de mots encreuats; i això que en tot el batxillerat no vaig tenir mai cap diccionari llatí-espanyol, perquè a casa anàvem curts de diners i no ens podíem permetre certs luxes. Per tant, m'havia de refiar del diccionari que em deixava consultar el meu veí de pupitre, a canvi, és clar, que li deixés copiar la meua traducció. D'aquells estudis dels rudiments del llatí, en vaig aprendre coses que en l'estudi de la llengua castellana no m'havien ensenyat. Per exemple, el valor del vocatiu, de l'acusatiu, del datiu, de l'ablatiu i de l'ablatiu absolut, entre altres coses. Però el cobejat diccionari del meu veí de pupitre em va permetre, a més, de descobrir la utilitat insubstituïble d'aquesta eina del traductor que són els diccionaris, eina, com tots sabeu, tan preciosa com perillosa, com comentaré més endavant si escau.

Un altre contacte amb el joc de la traducció me'l van proporcionar els cursos de llengua alemanya que ens impartiren durant el batxillerat; de llengua alemanya i no d'anglès, perquè érem en plena Segona Guerra Mundial i els alemanys l'estaven guanyant. Himnes, cançons i poesies en alemany i exercicis de traducció van obrir-me una finestra al coneixement d'una llengua que mai no vaig arribar a dominar, i que només em permet resar el pàrenostre en alemany i cantar alguns himnes i cançons en aquella llengua.

Acabat el batxillerat, m'arribà l'hora de triar carrera universitària. Com ja he dit, jo no sentia cap mena de vocació especial per uns estudis determinats. Sortosament o dissortadament —encara ara no ho sé—, el consell de família decidí per mi. Semblava que en Ramon, jo, tenia més tirada per les lletres que per les ciències, potser perquè des dels tretze anys ja escrivia uns versos més o menys elementals, en català naturalment. La carrera de Filosofia i Lletres podia semblar la més adequada, però oferia llavors poques perspectives de futur. Es decidí, doncs, que cursaria els estudis de Dret, que, segons deien, tenien moltes sortides. En tot cas, no era una carrera difícil, llavors, i això em va permetre, mentre anava aprovant assignatures, continuar escrivint versos, perfeccionar-me entre classe i classe en les arts del billar, i ajudar el meu pare en algunes de les feines que li encarregaven.

Això durà fins que se m'oferí l'oportunitat d'una primera feina retribuïda, d'una feina meua, amb la qual podia contribuir a la primparada economia familiar.

D'aquella primera feina retribuïda, n'hauré de parlar especialment per les conseqüències que havia de tenir per al meu futur i fins i tot per al meu present, aquest present que m'ha portat avui davant vostre.

Miraré d'anar al gra.

Per un seguit de circumstàncies, el meu pare va perdre la feineta de la qual malvivíem gràcies a la generositat ben entesa d'un mecenes més ben intencionat que no pas altra cosa. Un mal dia, el secretari del mecenes em comunicà a mi personalment la mala nova de la pèrdua de la feina, per desistiment del mecenes, i m'encarregà a mi la dura tasca de fer-ho saber al meu pare. Abans de donar-li aquest disgust em semblà que calia trobar la manera de poder acompanyar la mala nova amb una bona nova si podia comunicar-li alhora que jo havia trobat una feina que ens compensaria de la pèrdua soferta. Sense deixar la Facultat, vaig recórrer el viacrucis de les visites a amics i coneguts del meu pare en cerca d'una feina per a mi, amb el seguit de decepcions i desenganys que calia preveure, fins que se m'oferí una col·locació d'oficinista en una empresa d'assegurances que m'obligaria a deixar els estudis a canvi d'un sou fix, força modest i amb poques perspectives de futur. Abans d'acceptar aquella feina vaig recórrer per carta, i en darrera instància, a un bon amic i admirador del meu pare, l'editor Josep Janés i Olivé, que em va rebre al seu despatx i, després d'escoltar-me, m'oferí la possibilitat de guanyar l'equivalent del sou que m'havien ofert, i més encara, i sense haver de deixar els estudis.

La nova feina consistia a corregir proves d'impremta per a l'editorial Janés, feina que podia fer a casa, o al pati de la Facultat entre classe i classe, sacrificant, això sí, el meu perfeccionament en el noble esport del billar.

Abreugem.

Quan començava el cinquè i últim curs de Dret, vaig caure malalt de tuberculosi. Tanmateix, entre pneumo i pneumo vaig poder acabar la carrera anant a la Facultat a examinar-me de les darreres assignatures, en taxi, des de la clínica fins a la Universitat. Vençuda la tuberculosi, i havent tornat a la feina de corrector extern, generalment de novel·les traduïdes al castellà, aviat em vaig adonar que sovint ensopegava en les galerades que corregia amb paràgrafs incoherents o que no acabava d'entendre. Demanant de consultar l'original, anglès o francès, vaig anar descobrint que entenia millor aquells textos originals que algunes pèssimes traduccions espanyoles que em tocava corregir. Això em donà coratge per proposar a l'editorial que em deixessin provar de fer alguna traducció jo mateix, del francès primer, i de l'anglès més tard.

Havia nascut, doncs, en Ramon Folch i Camarasa traductor.

Després d'alguns intervals ulteriors de treballar com a empleat a l'editorial en diverses funcions, vaig acabar per decidir-me a viure exclusivament de la traducció. Cal dir que una d'aquelles funcions va resultar molt instructiva per al futur traductor que jo havia de ser. Consistia a rebre al meu despatx de l'editorial els aspirants a traduir llibres per a nosaltres. Els feia fer una petita prova, que en alguns casos resultava positiva, però que en la majoria dels altres casos revelava deficiències i fins i tot disbarats, de vegades divertits i tot, com el cas d'aquell aspirant, tot un periodista professional, que havent de traduir al castellà, a prova, un text francès on es descrivia una escena en un port de mar, traduï la paraula francesa *cale*, o sigui, en castellà *cala* i en català «bodega», senzillament per *calle*, i el mot *gosses*, o sigui «vailets», per *perros*, convençut, l'home, que el francès era un idioma molt fàcil.

Mentrestant, jo havia fet una cosa transcendental: m'havia casat amb la Montserrat, la que ara, gràcies a Déu, continua sent la meva dona, i és alhora mare dels nostres sis fills i àvia dels nou nés.

Ja he dit abans que finalment vaig decidir dedicar-me a la traducció. Sense gairebé proposar-m'ho, doncs, em vaig trobar fent justament allò que de petit ja havia pensat que era la manera normal de guanyar-se la vida: seure darrere una taula, sense moure'm de casa, i escriure d'un cap de dia a l'altre, com havia vist que ho feia el meu pare. Amb la diferència que ell, el meu pare, s'hi guanyava bé la vida i l'admiració dels seus lectors, mentre que jo, al preu que es pagaven llavors les traduccions, la ballava més aviat magra i només tenia una admiradora: la meva dona.

Potser va ser això —i qui sap si la meva autèntica vocació— allò que em portà a escriure, entre traducció i traducció de llibres aliens, llibres propis, novel·les, con-

tes, poesia i teatre, i a participar en concursos literaris, més o menys importants, amb força fortuna, ho he de reconèixer.

Tanmateix, per mantenir la família, que començava a augmentar, en aquella època em calia treballar dur, des de les sis del matí, i enllestir almenys trenta pàgines mecanografiades de traducció al dia, cada dia de la setmana i durant tot l'any. Tot això, sense cotitzar, sense vacances i sense futur. Més ben dit, amb la perspectiva que a mesura que em fes gran perdria la meua capacitat de producció.

Això i els consells d'uns bons amics em van portar a la decisió sublim de fer una cosa que sempre m'havia promès a mi mateix que no faria mai: anar a Madrid mentre Catalunya no fos lliure. Hi vaig anar, doncs, però no pas com a badoc provincià sinó per provar sort en un examen que havia convocat l'Organització Mundial de la Salut, amb seu a Ginebra, Suïssa, per cobrir una única plaça vacant de traductor «espanyol».

Hi vam concórrer una multitud d'aspirants. Amb quin resultat per a mi? Em sap greu haver de confessar-ho, però tot i la meua llarga experiència de traductor, amb més de cent títols del francès i l'anglès al català, i molts més al castellà (aquests signats amb diversos pseudònims), no vaig guanyar la plaça; això sí, no vaig tornar a Catalunya amb les mans buides, perquè vaig ser seleccionat per anar a Ginebra com a traductor temporer, provisionalment, fins que em demostrés digne d'ocupar una plaça fixa quan n'hi hagués una, cosa que vaig aconseguir al cap de tres anys de contractes temporals, durant els quals havia de deixar la família i passar tot sol unes quantes setmanes a Ginebra, tres vegades l'any.

He de dir que per a mi, que no havia sortit mai de Catalunya, amb l'excepció de l'escapada a Madrid, era tota una aventura, això de passar la frontera de l'Estat. Llavors els joves i els pares de família amb pocs possibles no viatjaven pas com es viatja ara. Un moment, vaig pensar que m'escaparia de córrer aquella aventura gràcies a la Policia, que em denegà el passaport perquè «estava fitxat», però que a l'últim me'l va lliurar cedint a les gestions d'un cosí del pastisser de Plegamans que tenia un amic policia. Les coses, de vegades, van així, en els règims totalitaris, si són prou corruptes!

I allà, a Ginebra, havia d'acabar portant-hi tota la família en pes —dona i sis fills— i passant-hi tretze anys seguits treballant com a funcionari internacional a l'OMS, fins a la meua sospirada jubilació, als seixanta anys, el 1986.

Però això ja és una altra història.

La traducció al català i al castellà els anys cinquanta del segle passat i fins ara

Tothom sap, i més que ningú vosaltres, els estudiosos de la traducció, que ja des de temps antic hi havia hagut a Catalunya excel·lents traductors. Sense anar més lluny, en el primer terç del segle xx, els millors escriptors catalans alternaven la seva producció literària original amb la traducció de les millors obres estrangeres, clàssiques o modernes.

La brutal destrallada de la guerra civil tallà el que hauria pogut ser la continuïtat ininterrompuda d'una tradició. Acabada la guerra, molts dels nostres escriptors s'havien hagut d'exiliar, d'altres havien mort i els pocs que quedaven a Catalunya malvivien com podien. La prohibició absoluta del català a les escoles, als teatres i en els actes públics no solament afectà la creació d'obres originals en la nostra llengua, sinó també la producció i l'edició de traduccions al català, totalment prohibides, en un intent assassí, del més gran refinament, de reduir els editors catalans a la publicació d'obres autòctones, quan tots els editors de tot el món havien i han de recórrer forçosament a la publicació de traduccions d'obres estrangeres per nodrir els seus catàlegs.

Van haver de passar anys perquè fossin autoritzades amb comptagotes, i després d'una rigorosa censura prèvia, les primeres traduccions al català.

Les traduccions al castellà, en canvi, omplien els catàlegs de les nostres editorials i els aparadors de les llibreries. I ben sovint, com ja he insinuat abans, eren traduccions de baixa qualitat. Quina era la causa d'aquesta manca de qualitat? Us en brindaré la meua explicació, que no passa de ser una hipòtesi.

De castellà, figurava que tothom en sabia a Catalunya. I això feia que qualsevol persona amb un mínim de coneixements dels francès o de l'anglès es veiés amb cor de fer traduccions, per un preu irrisori, per fer-se un sobresou i sense tenir cap mena de capacitat per a l'escriptura. Generalitzo, és clar, perquè cal dir que hi havia excepcions ben dignes d'elogi. No mancaren, a més, casos de picaresca, com ara el de certs desaprensus que, per amistat, aconseguien d'algun editor l'encàrrec de traduccions, distribuïen entre alguns «negres» de bona fe el llibre original, en capítols o altres fragments, aplegaven després les traduccions fragmentàries, en feien una revisió sumària, cobraven de l'editor el total de la traducció, retribuïen miserablement els diversos «col·laboradors» i es quedaven una sucosa «comissió». És fàcil d'imaginar quin grau de qualitat podia arribar a tenir aquella mena de productes!

Quan s'obrí una mica l'aixeta de la dictadura i es van autoritzar les primeres traduccions al català, als nostres editors se'ls plantejà un problema. Després de tants anys de prohibició del català a les escoles i a la premsa, hi havia a Catalunya poca

gent capacitada per escriure en català amb un mínim de correcció. Sortosament, a través dels premis literaris que també es començaven a autoritzar, anaven sorgint nous escriptors o tornaren a la vida pública alguns dels escriptors supervivents de la guerra. Eren, uns i altres, de fet, els únics que podien fer traduccions al català si coneixien prou alguna llengua estrangera.

Això va fer que, sempre amb les excepcions naturals, el nivell de qualitat de les traduccions que es publicaven en català fos molt superior al de les traduccions castellanes, justament perquè els seus autors eren gent de lletres, escriptors.

Aquest panorama general, certament desolador i preocupant, em va ser favorable, suposo. Jo ja feia anys que traduïa llibres, al castellà, traduccions que mai no vaig signar amb el meu nom, com ja he dit abans, perquè no les considerava obra literària sinó una manera força dura de guanyar-me el pa, en una llengua tan respectable com qualsevol altra, però imposada en detriment de la meua pròpia.

El fet d'haver guanyat ja alguns premis literaris i d'haver publicat algunes obres en català degué servir perquè se'm confiés la primera traducció al català, el *Diari* d'Anna Frank. No devia ser tan dolenta com això, puix que a partir d'aleshores em van començar a ploure altres traduccions, amb força continuïtat, fins al punt que aviat vaig poder deixar de fer-ne al castellà. I aquestes traduccions al català sí que les signava, i amb legítim orgull, perquè sí que les sentia com una part de la meua tasca literària.

Quant al meu coneixement del català, potser no era perfecte, però Déu n'hi do, sobretot pels temps que corrien. Sovint trobo gent que em diu, excusant-se perquè m'escriu en castellà: «És que a mi, sap, mai no me'n van ensenyar, a l'escola». I és curiós de comprovar que en la mateixa carta fan tantes o més faltes en castellà que potser farien en català. A aquests, els podria dir que a mi tampoc no me'n van ensenyar, de català, a l'escola. Però no seria just de fer comparacions. Jo vaig tenir un privilegi, un avantatge: un pare escriptor, escriptor en català, i la biblioteca de casa, ben nodrida de llibres en català, fins i tot d'autors que es declaraven antifolquitorristes, llibres que el pare ens aconsellava de llegir. Molts llibres en català, sí, però també molts en castellà i molts en francès.

Però tornem al que dèiem.

Altres escriptors catalans d'aquells anys de la segona meitat del segle passat, encara sota el franquisme, van alternar com jo la seva producció literària original amb les traduccions al català, i entre tots vam fer de pont, en certa manera, per salvar el paorós buit dels primers anys de dictadura, de pont entre els traductors catalans d'abans de la guerra i els actuals, formats ja en la nostra llengua a nivell universitari,

capaços de mantenir i fins i tot d'augmentar el tradicional bon nivell de la traducció catalana.

No sé si aquesta anàlisi un xic precipitada de la situació serà compartida pels que avui m'escolteu. En tot cas, és així com ho veig jo.

Traductor tot terreny?

El veritable traductor vocacional, suposo, és el que s'enamora d'una obra determinada que ha llegit en llengua estrangera i vol fer-la conèixer als seus compatriotes, i per això la tradueix, no pas per encàrrec sinó per amor, sovint sense ni tan sols saber si la seva traducció serà mai publicada, ni si serà retribuïda la seva tasca.

Hi ha també l'escriptor o l'intel·lectual de prestigi que rep d'un mecenes il·lustrat una subvenció perquè pugui dedicar una bona part de la seva vida a traduir una obra mestra de la literatura universal. En coneixem força exemples admirables a casa nostra que no cal que us recordi.

Jo no sóc cap d'aquests. Ja he dit en començar que em considero un treballador de la traducció. I ara em qualifico a mi mateix de traductor tot terreny. Potser exagero, perquè no sempre he acceptat l'encàrrec de traduir una obra determinada. De vegades —poques—, perquè es tractava d'una obra que atemptava contra les meves conviccions, que també deuen ser poques, però fermes, això sí; i una sola vegada perquè no em vaig veure amb cor de traduir una obra massa difícil per a mi, com en el cas de l'*Ulysses* de James Joyce, que Joaquim Mallafrè traduí després tan admirablement.

Normalment, però, he traduït tot el que se m'ha encarregat. Des de novel·les bones i mitjanes, assaigs, teatre, poesia i textos teològics o filosòfics d'autors de primer rang, fins a contes infantils d'autor anònim o de quarta fila, o novel·les policiaques més o menys intel·ligents. Ja no parlo, és clar —perquè van ser traduccions anònimes i en castellà—, de les que vaig haver de fer a l'Organització Mundial de la Salut, durant vuit hores cinc dies a la setmana, al llarg de més de tretze anys. He d'afegir-hi, això sí, i amb molta honra, les trenta-cinc cançons de música moderna que vaig traduir de l'anglès, del francès, de l'italià i fins i tot —quin coratge!— de l'alemany, durant una bona temporada, per encàrrec de la discogràfica Concèntric, creada per l'eximi senyor Ermengol Passola amb objectius purament patriòtics, amb l'esperança que el català cantat arribés a les ràdios i als envelats de les nostres festes majors.

I ara he dir, ben sincerament, que totes i cadascuna d'aquestes traduccions em van ensenyar alguna cosa. Com a traductor i també com a escriptor.

Com a escriptor? Us diré en quin sentit afirmo això darrer.

Els escriptors com jo tendim a escriure només sobre allò que coneixem. La traducció, en canvi, ens obliga a trepitjar altres terrenys, sovint poc fressats o totalment desconeguts per a nosaltres, i això eixampla els nostres horitzons i enriqueix el nostre vocabulari. No parlo de les traduccions tècniques, que són un món a part —ni tan sols de la traducció de catàlegs de ferreteria, que són un veritable problema—, sinó, per exemple, de les traduccions d'obres d'ambient marítim, històries de navegants, o dels tròpics, o del món de la delinqüència, amb el seu pintoresc argot, o de l'esfera policíaca, judicial o militar, amb la seva terminologia i els seus graus i escalafons, que, per fortuna, les persones pacífiques com jo desconeixem del tot.

D'altra banda, estic segur que la meva feina de traductor ha influït de vegades en la meua obra d'escriptor. Sempre he dit que un estudiós desvagat que un bon dia, mancat de tema per als seus assaigs literaris, emprengués la tasca d'analitzar algunes de les meves obres literàries en paral·lel amb les obres que jo havia acabat de traduir en la mateixa època descobriria segurament alguna d'aquestes influències que deia, sobretot en l'estil. Sort per a mi que aquest imaginari estudiós desvagat encara ha de néixer!

I ara us faré una petita confessió. Si em preguntéssiu si em sento cofoi de les meves traduccions, hauria de dir-vos que, de tota la feina feta, me n'ha quedat molta satisfacció, és clar, però també un petit neguit, una certa inquietud, una íntima convicció que al llarg de tants anys i de tants llibres dec haver comès, de segur, més d'una relliscada involuntària i fins i tot alguna errada escandalosa... Que els autors als quals no he estat prou fidel involuntàriament m'ho perdonin!

Unes quantes reflexions

Se suposa que els vells hem de poder donar molts i bons consells als joves. No patiu: en donaré pocs i no tan bons com caldria desitjar.

Ja he parlar de la utilitat dels diccionaris i he al·ludit als seus perills. En primer lloc, abans d'obrir el diccionari cal saber com s'escriu correctament el mot català o castellà que hi cerqueu per trobar-ne l'equivalent en anglès o en francès, perquè no us passés com a aquella noia que traduï *sobre todo*, així, en dos mots, per *overcoat*, perquè el mot que havia cercat al diccionari era *sobretudo*, així, en una sola paraula. «Me gusta mucho el cine —deia la frase en castellà—, sobre todo las películas de amor». Podeu comptar com devia quedar en anglès!

Hi ha també, és clar, el parany dels anomenats «falsos amics», els mots d'una llengua estrangera que s'assemblen molt a mots catalans o castellans. Ja els coneixeu

prou, però cal mantenir-se en estat d'alerta per evitar-los, perquè hi podem caure tots, fins i tot els més experts. Un exemple: un traductor de l'OMS, poeta espanyol consagrat, va haver de traduir un text anglès on es descrivia un mercat de poble, amb les seves parades de roba, d'estrís de tota mena, d'eines de pagès i de comestibles. Per atzar, la traducció castellana d'aquest text va passar per les meves mans. El veterà traductor hi descrivia, entre d'altres, una parada de *vegetales*, de verdures, perquè el text anglès parlava de *vegetables*.

Un problema molt important és el de l'elecció dels mots. És un problema dur, molt dur, i que demana molta finor. Els millors diccionaris porten milers d'entrades, amb diverses accepcions en la majoria. Però ni els diccionaris més excel·lents porten ni poden portar tots els matisos de l'ús dels mots. Un mot determinat canvia de matís si el poseu a la boca d'un infant, d'una noia o d'una persona gran, si aquests l'usen en un determinat ambient, senyorívol, burgès, petitburgès o humil, o en una ocasió especial, en una escena plàcida o tensa, o amb una entonació que l'escriptura no pot expressar. El bon traductor només pot intentar resoldre aquest problema aplicant el sentit comú, el bon gust literari, aquella finor que dèiem.

Un altre problema, molt més petit, és, per exemple, el fet que en un text anglès els personatges es diuen de *you* al llarg de tota l'obra. Ara, a Catalunya i a Espanya s'ha posat de moda tutejar-se amb tothom, però hi ha textos en els quals, en català, cal que un noi i una noia, en una novel·la de temps passats, per exemple, quan es coneixen, es diguin de vostè i que, en un moment o altre, en la versió catalana, passin al tu, i és al traductor a qui correspon d'escollir el moment del canvi de tractament, de vegades utilitzant un recurs tan poc ortodox com ara en la frase «T'estimo —li va dir, tutejant-la per primera vegada», o emprant qualsevol altre procediment més discret.

Cal, sobretot, que el traductor entengui que la seva feina és servir l'autor, desconfiar d'ell mateix, no intentar «millorar» el text original, i no creure que l'autor va cometre un error quan va escriure una frase que ell no acaba d'entendre.

Mireu: un crític de bona fe que respecto com cal, comentà molt favorablement una traducció meva al català d'una novel·la escrita en castellà, afirmant que la meva versió era millor que el text original. Suposo que ho va escriure com un elogi, i li agraeixo la intenció, però jo vaig tenir un petit disgust. Si era certa aquesta pretesa superioritat, volia dir que la meva traducció, senzillament, no havia estat prou fidel.

Quant al nivell del llenguatge, no cal dir que sempre ha de ser adequat a la situació. I convé molt no caure en cap dels dos paranyes que consisteixen, d'una banda, a utilitzar un català estrictament pur, gairebé asèptic, acadèmic o encarcerat, que obligaria el lector corrent a llegir el llibre amb un diccionari català al costat; l'altre parany és el de recórrer a això que en diuen «el català que ara es parla»; senzillament per-

què, per desgràcia, a casa nostra aquest català és tan dolent que amb prou feines se'n pot dir català. Sovint no és gaire més que una barreja estafeta del català amb barbarismes importats de ponent a la nostra llengua, víctima des de fa segles d'un transvasament, no sols de l'Ebre sinó de més enllà de l'Ebre. I això no és tot. Hi ha aquest altre llenguatge pobre, que no se sap com es posa de moda, i que és tan difícil de combatre. Aquest llenguatge que fa que una nena catalana, filla i néta de catalans, que viu a Catalunya i és escolaritzada en català digui que «es fica» molt contenta quan li fan un bon regal, i que «es fica» nerviosa en els exàmens, i que, quan telefono a casa seva per parlar amb el seu pare, em digui «ara es fica» per dir-me «ara s'hi posa».

No; la nostra tasca d'escriptors i de traductors catalans ha de ser tota una altra: escriure un català correcte, impecable, triant mots d'ús corrent i ben entenedors, però sempre correctes, i fins i tot integrant-hi algun mot una mica en desús, de tant en tant, quan el context permeti entendre'n de seguida el significat sense haver de recórrer al diccionari. D'aquesta manera contribuïrem a corregir el progressiu empobriment de la nostra llengua i a recuperar els mots, les expressions i les construccions gramaticals que constitueixen justament la identitat del català, el seu geni.

Per acabar

Senyores i senyors, m'adono, massa tard, deveu pensar, que estic abusant de la vostra benevolència i sobretot de la vostra paciència. Hauré d'acabar, doncs, i prou greu que em sap, perquè sóc un xerraire empedreït, especialment quan parlo de coses que estimo. I d'aquestes coses jo en sóc una! I la traducció, una altra!

M'hauria agradat, per exemple, esmentar anècdotes pintoresques de la meva feina de traductor i de corrector i dels meus contactes amb altres col·legues, així com parlar-vos del contrast entre la meva feina de traductor *freelance*, que havia d'enllestir trenta pàgines diàries per un preu mínim, i la meva tasca de traductor de l'OMS, com a funcionari internacional, on, segons se m'informà el mateix dia del meu ingrés a l'Organització, si arribava a traduir no pas trenta sinó set pàgines al dia ja hauria complert decorosament la meva obligació. Set pàgines, ni cal dir-ho, pagades a un preu que multiplicava per deu o més el que havia cobrat fins aleshores.

Tampoc no voldria oblidar-me de retre homenatge als intèrprets, dels quals no he dit res. Vull que consti aquí la meva admiració pels que exerceixen la difícil tasca de la interpretació, per a la qual, per cert, no estic ni mínimament dotat.

Però, ja ho he dit, no vull abusar de la vostra paciència. I potser, al capdavant, tampoc no són aquesta mena de confidències, més aviat autobiogràfiques, allò que teníeu tot el dret a esperar de mi, d'un flamant i cofoi doctor *honoris causa*.

Acabaré, doncs.

No, però, sense permetre'm de recomanar als il·lustres professors d'aquesta exemplar universitat, i especialment de la Facultat de Traducció i d'Interpretació, i als seus alumnes, que tinguin ben present, com segurament ja ho fan, el privilegi de disposar de les eines que ara tenen a les mans i que als vells com jo ens van ser negades.

Als estudiants els vull dir encara una altra cosa. Jo crec sincerament que per ser un bon traductor d'obres literàries és convenient ser escriptor i, si és possible, un bon escriptor en la llengua pròpia. Si més no, convé saber escriure, vull dir saber escriure bé. Ja m'enteneu. Cal també tenir prou humilitat per acceptar la tasca subordinada que és en el fons la traducció, cosa que vol dir respectar per damunt de tot l'autor de l'obra original, i això de diverses maneres: no intentant «millorar» aquesta obra, evitant de desfigurar-la i consultant tantes vegades com calgui els millors diccionaris o les persones que us poden ajudar. Cal, és clar, conèixer bé la llengua estrangera i, si pot ser, no solament la llengua d'un país sinó també la seva cultura, el tarannà de la seva gent. I, finalment, disposar-se a aprendre, a aprendre cada dia.

Després d'aquesta exhortació pietosa, encara em queda feina. Vull agrair des d'aquí a tots els editors de les meves traduccions la confiança que van posar en mi, i el fet de donar-me així l'oportunitat de guanyar-me el pa amb una feina que m'agradava i m'agrada i amb la qual —goig suprem— he tingut sempre la sensació de treballar modestament però amb convicció per al nostre petit país, tan necessitat de l'esforç de tots els seus fills.

Vull donar també les gràcies als correctors i revisors d'estil, figures indispensables del món de l'edició i de la traducció, no sempre reconegudes com caldria, les recomanacions, els advertiments, les esmenes i els consells dels quals he acceptat sempre —o gairebé sempre, tot sigui dit— a ulls clucs.

I gràcies, finalment, a vosaltres, començant per la doctora Montserrat Bacardí, i a tota aquesta universitat tan dignament representada aquí, perquè m'heu donat la gran alegria de rebre un honor com el d'avui.

I encara —ara sí que acabo— gràcies a tots vosaltres, els ací presents, que heu tingut l'atenció, el coratge i la paciència d'escoltar aquest parlament, al qual en aquest punt —gràcies a Déu!— poso punt final.

Ramon Folch i Camarasa

CURRICULUM VITAE
DE
RAMON FOLCH I CAMARASA

Currículum biogràfic i literari

1926 Neix a Barcelona, el 30 d'octubre, al primer pis del carrer de la Diputació, 337, novè fill dels deu que van tenir el popular escriptor Josep M. Folch i Torres i Maria Camarasa i Serra, casats el 1912. El segon fill havia mort el 1915, amb onze mesos. A en Ramon, quan va néixer, el precedien set germans: Maria Rosa, Núria, Montserrat, Josep Maria, Jordi, Maria Lluïsa i Roser.

Fill d'escriptor, era també nebot de quatre germans escriptors i activistes culturals, Manuel, Lluís, Ignasi i Joaquim Folch i Torres.

1927 Primer any d'estiueig amb tota la família a la torre de Plegamans, tradició que es va perllongar fins a la mort del pare, el 1950, com també la tradició de les representacions teatrals de cada estiu, a càrrec dels fills de Folch i Torres i dels seus amics.

1928 Neix la seva germana Margarida, la desena i última filla, que mor als sis mesos. En Ramon esdevé, doncs, el petit.

1931 Breu passatge de pàrvul pel col·legi de monges de la Divina Pastora, de Barcelona, on anaven les germanes.

1932 Ingrés a la classe de pàrvuls dels Escolapis del carrer de la Diputació. A l'estiu, al teatre del jardí de Plegamans, en Ramon s'estrena el 10 de juliol com a actor, als sis anys, amb un paperet escrit expressament per a ell pel seu pare. Durant aquells anys d'infantesa, la família assisteix cada dijous i cada diumenge a les representacions teatrals de les obres del pare.

1933 Curs preparatori al mateix col·legi.

1934 Estudis de primària als Escolapis. Pel sant del pare, en Ramon escriu el primer conte literari.

Trasllat de la família a l'entresòl del carrer de Provença, 285.

1935 El juny mor el germà Josep Maria, de peritonitis, als setze anys.

1936 Començament de la guerra civil en ple estiueig a Plegamans. Els Folch tornen a Barcelona el 22 d'agost.

1936-37 Les dues germanes grans fan classes particulars a en Ramon i a les dues germanes petites. Entre altres matèries, la gran els ensenya rudiments de francès i la segona, d'anglès.

1937-39 Pel febrer de 1937, els Folch es traslladen a la torre de Plegamans. En Ramon va a l'escola del poble i aprova ingrés i primer de batxillerat a l'Institut Maragall de Barcelona.

L'abril de 1938, el seu germà Jordi, amb disset anys, és cridat al front. Hi mor el setembre del mateix any.

1939 L'1 de març de 1939, els Folch i Torres tornen a Barcelona. L'1 d'abril, en Ramon comença el nou curs als Escolapis, i ha de convalidar l'ingrés i el primer curs de batxillerat i aprovar el segon curs.

Amb la prohibició de publicar i representar en català, mor *En Patufet*, i Folch i Torres, encara amb quatre fills a casa, es queda sense mitjans de guanyar-se la vida. Sobreviu venent fins a dos-cents quadres a l'oli pintats en sèrie o fent classes clandestines d'història i literatura catalanes. Les germanes d'en Ramon treballen també a casa, i una d'elles, a l'editorial Roma.

1940-44 Batxillerat als Escolapis. Rudiments de llatí, grec, francès i alemany, i descobriment de la pràctica de traduir. Primers versos en català, des dels tretze anys. Operació d'apendicitis el 1941 i febre tifoide greu el 1943. Naixement de l'amistat amb un petit grup de condeixebles, catalanistes i lletraferits, especialment amb Josep M. Espinàs. A l'estiu, a Plegamans, Folch i Torres reprèn la tradició del teatre al jardí, fins al 1943. Els joves de la colònia estiuenca publiquen, per iniciativa d'en Ramon, una modesta revista velografiada, *El Crit*, íntegrament en català.

Durant aquests anys i els següents, en Ramon acompanya el seu pare a les representacions teatrals d'obres seves a diversos pobles i ciutats de Catalunya.

1944-49 Carrera de Dret a la Universitat de Barcelona. Durant el primer any, a la tarda treballa gratuïtament de passant d'uns advocats.

El 1945 mor la mare d'en Ramon, als 58 anys.

Amb Josep M. Espinàs, Lluís Ortega, Francesc Vicenç i Joaquim Segú, excondeixebles dels Escolapis, es reuneixen cada dissabte a la tarda a la granja Colomer del passeig de Gràcia per llegir-se els incipients productes literaris.

En Ramon escriu molts poemes, inèdits, i teatre «intel·lectual», mai no estrenat ni editat. En col·laboració amb Espinàs, escriu un drama en vers, que és premiat en un concurs de teatre catòlic. Guanya també el primer premi en un concurs poètic, convocat pels antics alumnes de les Escoles Pies.

Acabada la protecció que un mecenes brindava al pare, en Ramon treballa com a corrector de proves a casa, per a l'editor Josep Janés.

El 1948 cau greument malalt de tuberculosi pulmonar i és ingressat en una residència de Barcelona. Així i tot, s'examina de les darreres assignatures de Dret.

Durant la convalescència escriu *El primer plet*, la primera de la llarga sèrie de comèdies bonhomioses del seu copió *Teatre per a tothom*, pensades per als grups teatrals d'afeccionats.

1950 El 15 de desembre mor Josep M. Folch i Torres. Poc després, l'editor Janés ofereix a en Ramon un lloc fix a l'editorial.

1951 Premi Ciutat de Sabadell, convocat per la Joventut de la Faràndula, i estrena d'*Un vailet entre dos reis*.

1952 Premi Maspons de Granollers per la narració *Camins en la ciutat*. És el primer llibre que publica.
Estrena d'*El primer plet* al teatre Capsa de Barcelona.

1953 Representacions d'*El primer plet* a Mollet, al Guinardó i a Malgrat, i estrena de *Clara, però no gaire* a Plegamans.
Comencen les in comptables traduccions de llibres al castellà, que l'autor signa amb pseudònims diversos.

1954 Es casa amb Montserrat Pons i Dedeu.
Edicions de teatre: *Clara, però no gaire*, *L'única tàctica* i *Un vailet entre dos reis*, premi Ciutat de Sabadell 1951.
Premis: *L'aigua negra*, únic llibre de versos de l'autor editat, amb pròleg de mossèn Pere Ribot, obté el premi de poesia catalana del Cercle Catòlic de Badalona i el premi a un poeta inèdit de Riells del Montseny; englantina i premi de poesia humorística als Jocs Florals de Bellaterra; premi de poesia religiosa i de poesia humorística de Sant Roc de Cantonigròs; premi de narrativa als Jocs Florals de Castellar del Vallès; premi de teatre infantil Ciutat de Sabadell; premi de teatre breu de l'Institut d'Estudis Guixolencs; premi Ciutat de Barcelona de teatre per *Aquesta petita cosa*.
Representacions teatrals a diverses poblacions i estrena de *Pis per llogar* i d'*En Martinet fa de príncep*.

1955 Estrena al Romea d'*Aquesta petita cosa*, que s'edita a «Els Llibres de l'Óssa Menor». Nombroses representacions de diverses obres de l'autor a pobles i ciutats.

1956 Tres premis en els Jocs Florals de la Llengua Catalana, celebrats a Cambridge: primer accèssit a l'Englantina d'Or, Viola d'Or i Argent i Ignasi Iglesias de teatre. Premi de teatre als Jocs Florals de Montblanc. Premi de teatre Josep Claramunt, amb *Dues hores*. Premi de novel·la Joanot Martorell, amb *La maroma*.
Estrena de *La veu que ens crida*, a Terrassa.
Comencen a Plegamans les obres de construcció d'una casa nova, en una part del terreny de can Folch.

1957 Publicació de *La maroma*.
Accèssit al premi Joan Santamaria de teatre amb *Una crosta*.

1958 Publicació d'*Una crosta*, d'*El meu germà gran* i de *Dues hores*.

Premi de prosa en el Certamen Literari de Badalona. Tercer premi de teatre amb *El pretendent* (Sant Andreu) i dos premis de teatre infantil a la Joventut de la Faràndula (Sabadell).

Estrena d'*El sopar de gala*, al Windsor Palace, farsa en vers escrita per encàrrec de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona.

Neix el primer fill, Josep Maria.

1959 Publicació d'*El naufrag fel·liç*.

Estrena de *La nova caputxeta vermella*, a la Faràndula de Sabadell. Representacions amateur de diverses obres.

Mor Josep Janés i, quan l'editor Plaza compra l'editorial Janés, Folch i Camarasa passa a treballar uns quants anys a la nova Plaza & Janés.

La Biblioteca Selecta li encarrega i li publica la primera traducció al català, ara signada amb el seu nom: el *Diari* d'Anna Frank.

1960 Premi de narracions Víctor Català, amb *La sala d'espera*.

Neix la segona filla, Montserrat.

1961 Publicació de *La sala d'espera*.

1962 Publicació de la traducció *La història d'una monja*, de Kathryn Hulme.

Neix el tercer fill, Ramon.

1963 Traduccions: *Com explicar contes* de Sara C. Bryant, *Tartari de Tarascó* d'Alphonse Daudet, *Climes* d'André Maurois, *Pescadors d'homes* de Maxence van der Meersch, *Ús de les llengües vernacles en l'ensenyament* de la UNESCO i *Sinuhè l'egipci* de Mika Waltari.

1964 Premi de novel·la Sant Jordi, amb *La visita*.

Traduccions: *Els altres catalans* de Francesc Candel, *El blat tendre* de Colette, *Departament d'investigació criminal* de Jonathan Craig, *Cuba, intent de crítica constructiva* de René Dumont, *Joc de testimonis* de Stanley Ellin, *La pedagogia a la Unió Soviètica* d'Octavi Fullat, *Les sorres llunyanes* d'Andrew Garve, *Cartes a set joves* de Joaquim Gomis, *El pispa* d'Ed McBain, *Estació victòria* de Cecil Roberts, *Bon dia, tristesa* de Françoise Sagan, *L'home que mirava passar els trens* de Georges Simenon, *Els solters* de Muriel Spark i *La Bíblia dels infants* de Piet Worm. Neix la quarta filla, Margarida.

1965 Publicació de les novel·les *Tota aquesta gent*, *La visita* i *L'alegre festa* (la primera de les sis que li editarà el Club Editor de Joan Sales). Traducció al castellà de *La visita*.

Traduccions: *Qui em respondrà?* d'Anna-Maria, *Grand Hotel* de Vicki Baum, *Una zona explosiva: el nord-est del Brasil* de Josué de Castro, *L'assassinat de Roger Ackroyd* d'Agatha Christie, *Com es dirigeix una reunió* d'Andrée Coqueret, *Cal saber encaijar* de Stanley Ellin, *L'esperit i la carn* d'André Ferrière, *Reflexions sobre l'educació* d'Octavi Fullat, *El ministeri de la por* i *El poder i la glòria* de Graham Greene, *Volem veure el Crist* de René Guerre i Maurice Zinty, *Com gossos abandonats* d'Anna F. Krakowsky, *Principis per a l'acció* de Louis-J. Lebret, *Els nus i els morts* de Norman Mailer, *La vida ens ve a trobar* i *Morin els capellans* de José Luis Martín-Vigil, *Infant, família i educadors* d'André Merleaud, *El cor és un caçador solitari* de Carson McCullers, *Fi de setmana a Dunkerque* de Robert Merle, *L'automatisme social, fenomen possible* de Pierre Naville, *Breu història d'Àfrica* de Roland Oliver i J. D. Fage, *Indústria i creació col·lectiva* de François Perroux, *Introducció a la història del moviment obrer* de Manuel Tuñón de Lara i *Els nous camins de l'Església* de diversos autors.

Neix el cinquè fill, Lluís.

1966 Publica les novel·les *Adéu, abans d'hora* i *L'estiu més bonic*.

Traduccions: *Introducció a la història contemporània* de Geoffrey Barraclough, *L'adoració* de Jacques Borel, *Desdejuni a can Tiffany* de Truman Capote, *La dama del llac* de Raymond Chandler, *El capellà de l'infern* de René Closset, *Tifó* de Joseph Conrad, *Cap de turc* de James Conroy, *El capitalisme, ahir i avui* de Maurice Dobb, *L'esperit i la carn* d'Andrée Ferrière, *Clara també* de Patricia Highsmith, *El mal i l'existència* de Lucien Jerphagon, *L'empresa socialista a Iugoslàvia* de Georges Lasserre, *Problemes actuals del sindicalisme* de Pierre Le Brun, *El problema de Déu ahir i avui* de John C. Murray, *Em dic Aram* de William Saroyan, *La mort de William Posters* d'Allan Sillitoe, *El dia dels trífids* de John Wyndham, *El racisme en el món* i *Reflexions autocrítiques sobre el catolicisme* de diversos autors.

1967 Doble premi Joan Santamaria, de prosa, per *Fi de setmana damunt l'herba*, i de teatre, per *La pista*.

Publicació de les novel·les *El no* i *Fi de setmana damunt l'herba*.

Plaza & Janés publica en un sol volum les traduccions castellanes de *La visita* i *La maroma*.

Traduccions: *Pedagogia religiosa dels subnormals* d'Henri Bissonnier, *La revolució americana* de James Boggs, *Les claus del regne* d'A. J. Cronin, *Trotsky, el profeta armat* d'Isaac Deutscher, *Retrat sociopolític dels USA* de Pierre Dommergues, *El gran Gatsby* de F. Scott Fitzgerald, *Marxisme i cristianisme* de Giulio Girardi, *La gestió obrera a Occident* de Lluís A. Gorostiaga, *Final d'home* de Graham Greene, *Més enllà del riu i sota els arbres* d'Ernest Hemingway, *El darrer enemic* de Richard Hilary, *Cartes sobre el capital* de Karl Marx i Friedrich Engels, *La comèdia humana* de William Saroyan, *Reflexions sobre la qüestió jueva* de Jean-Paul

Sartre, *Psicoanàlisi i confessió* de Joan B. Torelló, *Mary Poppins* de Pamela L. Travers i *L'hora del diàleg* de diversos autors.

Els Folch decideixen viure a Plegamans. Funden, amb altres famílies locals, una petita escola privada, en règim de cooperativa i sense ànim de lucre, amb el nom d'Escola Marinada.

Neix el sisè i últim fill, Jordi.

1968 Publica la biografia *Bon dia, pare*, amb gran èxit de crítica i de públic.

Publica la primera «Història possible», en la represa del setmanari infantil *En Patufet*, i n'hi edita 120, fins a la desaparició de la revista, el 1973.

Plaza & Janés publica *L'alegre festa* en castellà.

Estrena de *La pista*, al Teatre de l'Aliança del Poble Nou.

Traduccions: *El problema universitari* de José Luis L. Aranguren, *El senyor president* de Miguel Ángel Asturias, *Corea altra vegada* de Wilfred G. Burchett, *L'educació de les noies* de Jeanne Burniaux, *Mentre agonitzo* de William Faulkner, *Ferdydurke* de Witold Gombrowicz, *Els comedians* i *Ens podeu deixar el marit?* de Graham Greene, *El testament social de Joan XXIII* de Pierre Hauptmann, *La república moderna* de Pierre Mendès-France, *Mecanismes del poder a Amèrica Llatina* de Luis Mercier Vega, *Pnin* de Vladímir Nabòkov, *Noves esperances per a un món que canvia* de Bertrand Russell, *Sobre el lloc de la filosofia en els estudis superiors* de Manuel Sacristán i *Els joves i el ball* de diversos autors.

Traduccions, adaptacions i creacions de lletres de cançons per encàrrec de mossèn Josep Soler, amb un total de setanta-tres entre aquest any i 1979, publicades, amb les d'altres autors, en els quatre volums de *Cançons per al poble*.

1969 Publicació de la novel·la curta *No ploris, home*.

Traduccions: *El rusc* de Camilo José Cela, *El treball en el segle XIX* de Claude Fohlen, *L'expedició del Kon-Tiki* de Thor Heyerdahl, *Sartre i el problema de Déu* de Francis Jeanson, *Aparadors per a una dona* de Mary McCarthy, *Els desarrelats* d'Arthur Miller, *Homenatge a Catalunya* de George Orwell i *Un milió pelat* de Nathaniel West.

1970 L'editorial Polígrafa publica una edició bilingüe d'*El naufrag feliç*, en català i castellà.

Traduccions: *Jugar a perdre* de Saul Bellow, *Barcelona* de Camilo José Cela, *Com es dirigeix una reunió* d'André Coqueret, *Illa* d'Aldous Huxley, *Un sexe anomenat dèbil* José Luis Martín-Vigil, *Els inadaptats* de Jeroni de Moragas i *La participació dels treballadors a la gestió de l'empresa* de diversos autors.

1971 Concorre a una convocatòria de l'Organització Mundial de la Salut (OMS), de Ginebra, per a una plaça de traductor «espanyol». No guanya el concurs, però és seleccionat per anar a Ginebra com a traductor temporer tres o quatre vegades l'any.

Traduccions: *Iniciació a la fisiologia sexual* de Jean Cohen i *Història d'amor* d'Erich Segal.

L'editorial Czytelnik de Varsòvia publica la traducció polonesa de *La maroma*.

1972 Publica la novel·la *Les meves nits en blanc*, que obté el Premi Fastenrath als Jocs Florals de Barcelona.

Traduccions: *Lliga Catalana: un estudi d'estasiologia* d'Isidre Molas i *La pràctica del maternatge terapèutic en els deficients mentals profunds* de Francesc Tosquelles.

1973 Publica la novel·la *Tota una altra cosa*.

El desembre s'incorpora a l'OMS com a traductor fix i es trasllada amb tota la família a Ginebra. Hi treballa tretze anys, fins al 1986.

Traduccions: *Encara més sobre els altres catalans* de Francesc Candel, *Psicoanàlisi i educació* de Georges Mauco i *Els solters* de Muriel Spark.

1974 Traduccions: *Trenta mil pessetes per un home* de Francesc Candel i *Petita Bíblia: Antic Testament* d'A. M. Cocagnac i R. Haughton.

1975 Escriu «Carta a Gisèle», una col·laboració que es publica en diverses revistes locals de Catalunya.

1976 Publicació de l'antologia *Històries possibles*.

Premis en els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili, a Lausana: Viola d'Or i Argent i premi de teatre breu Emili Vilanova per *Mans enlaire!*

Radio Nacional de España, de Barcelona, radia una adaptació de *Tota una altra cosa*, en català, en vint capítols.

Traduccions: *Itineraris de l'arquitectura popular espanyola* de Luis Feduchi i *Un adéu a les armes* d'Ernest Hemingway.

1977 Publica la novel·la *Quan el terror truca a la porta*.

Traducció: *L'ocell tranquil* de Josep Sebastià Pons.

1978 Traduccions: *Oliver's story* d'Erich Segal i quatre novel·letes per a infants d'Enid Blyton.

1980 Publicació de la segona antologia d'*Històries possibles*.

Traducció: *Montse* de Maria Lluïsa Vela.

Neix la primera néta de l'escriptor.

1981 Escapada tot sol a Plegamans, on escriu *Sala de miralls*.

Inicia la sèrie de còmics d'en Massagran, amb el títol d'*Aventures extraordinàries*

d'en Massagran, adaptació de la primera part de la novel·la del mateix títol de Josep M. Folch i Torres. Fins l'any 2002 en publica quinze àlbums.

1982 Guanya el premi Ramon Llull de novel·la amb *Sala de miralls*. Se'n publica simultàniament la traducció al castellà, amb el títol d'*El cuarto de los espejos*.

Publica *Aventures encara més extraordinàries d'en Massagran*, adaptació de la segona i última part de la novel·la de Josep M. Folch i Torres.

Traduccions: *Temps difícils* de Charles Dickens, *La universitat a trossos* d'Octavi Fullat, *Un món feliç* d'Aldous Huxley i *Catalunya revolucionària i republicana (1931-1939)* de Gabriel Jackson.

1983 Nova escapada a Plegamans per escriure-hi la novel·la *Estrictament confidencial*, que s'edita també en castellà, amb el títol de *Confidencias a gritos*.

Premi de teatre Salvador Reynaldos, convocat per la revista *Recull* de Blanes, amb el drama inèdit *Aquesta guerra que tot just comença*.

Traduccions: *El màgic d'Oz* de L. Franck Baum, *Precisament així* de Rudyard Kipling i *Retorn a Brideshead* d'Evelyn Waugh.

L'èxit dels dos primers àlbums d'en Massagran l'obliga a continuar la sèrie, ara amb arguments originals, i publica *En Massagran i el quadrat màgic*.

1984 Nova escapada a Plegamans, on escriu una novel·la que considera impubliable.

Publica *En Massagran al pol nord*.

Traducció: *L'equívoc* de Patricia Highsmith.

Entrevista en el programa de televisió *Vostè pregunta*, de Joaquim M. Puyal.

1985 Traducció: *Eva* de Maria Lluïsa Vela.

1986 A tall de comiat de Ginebra, escriu la comèdia en vers *Teatre al jardí alpi*, editada per Casa Nostra de Ginebra, i estrenada a Vézenaz.

Es jubila el 30 d'octubre, el mateix dia que fa els seixanta anys, i aquell mateix dia arriba a Plegamans.

La Generalitat de Catalunya li atorga la Creu de Sant Jordi, «per la popularitat de la seva obra, i per la seva extraordinària tasca com a traductor al català d'obres estrangeres».

Publica *En Massagran i els negrers*.

Traducció: *L'últim supervivent* d'Alexander S. Neill.

1987 Publica *En Massagran i el bruixot blanc*.

Traducció: *El mirall s'esquerdà* de Patricia Highsmith.

1988 Publica *En Massagran a pagui-pagui*

Gran festa d'en Massagran al Poble Espanyol, amb signatura de llibres.

1989 Publica *En Massagran i els pells-roges*

Apareix a Moscou la traducció russa de *Sala de miralls*.

1990 En la festa literària de la nit de Santa Llúcia, premi de teatre breu Enriqueta Arimany per l'obra *Pobre senyoret!*, editada en el número 109 de la revista *El Pont*. Publica *En Massagran i els pirates*.

Col·labora en la campanya «Salvem el castell» de Plegamans, edifici medieval gairebé en ruïnes. Comença a treballar en la creació de la futura Fundació Folch i Torres.

1991 Guanya el premi Pere Quart d'Humor i Sàtira amb *Manual del perfecte escriptor mediocre*.

Publica *Els jocs olímpics d'en Massagran* i l'obra de teatre *Mans enlaire!*

1992 Constitució de la Fundació Folch i Torres, amb seu provisional a la casa de Ramon Folch.

Publica *En Massagran i el gegant del mar* i recull en sis petits volums, editats pel seu compte, setze obres de teatre.

1993 Publica *El rei que no reia*, adaptació abreujada de la comèdia per a infants del mateix títol del seu pare.

1994 Publica *En Massagran i la diadema robada*.

1995 Inauguració del castell de Plegamans restaurat i de la seu de la Fundació Folch i Torres. A partir d'aleshores dedica la major part de l'activitat a la Fundació que presideix.

Publica *En Massagran a l'illa del secret*.

Estrena a Palau-solità i Plegamans de la comèdia *Pis per llogar*.

1997 La Institució de les Lletres Catalanes el nomena Escriptor del Mes d'abril.

Revisa la novel·la que guarda inèdita des de 1984 i guanya el premi Sant Joan amb *Testa de vell en bronze*. Doble edició de l'obra premiada, una no venal per a Caixa Sabadell i l'altra d'Edicions 62.

1999 Es publica la traducció al castellà de *Testa de vell en bronze*, amb el títol de *Busto de viejo en bronce*.

L'IES Ramon Casas i Carbó de Palau-solità i Plegamans acorda designar amb el nom de Ramon Folch i Camarasa els premis literaris que convoca cada any.

2000 Publica *En Massagran al castell de Kalruk*.

Escriu una novel·la que queda finalista al premi Prudenci Bertrana i que no sortirà editada fins al 2006.

Traduccions: *Les religions explicades als fills* de Roger-Pol Droit i *El periple de Baldassare* d'Amin Maalouf.

La Fundació Folch i Torres commemora el cinquantenari de la mort de Josep M. Folch i Torres amb nombroses activitats.

2001 Conferència inaugural del curs acadèmic 2001-2002 a la Facultat de Traducció i d'Interpretació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Participació en jurats de diversos concursos literaris.

Traducció: *Verí* de Saneh Sangsuk.

2002 Publica el darrer àlbum d'en Massagran, *El segrest d'en Massagran*.

Traducció: *La política i l'art d'actuar* d'Arthur Miller.

2003 Ingressa amb una pneumònia bilateral a l'Hospital Cantonal de Ginebra, on passa un mes i mig entre la vida i la mort.

Traduccions: *Opi* de Maxence Ferminé i *Què és la ciutadania?* de Dominique Schnapper i Christian Bachelier.

2004 Homenatge, juntament amb el periodista Josep M. Cadena, a la Fira del Llibre d'Ocasíó.

Traducció: *Els millors contes zen* de Henri Brunel.

2005 Guanya el IV Premi d'Humor i Sàtira Jaume Maspons i Safont amb l'obra *Manual de la perfecta parella mediocre o l'art de sobreviure de dos en dos*.

Traduccions: *Yang, el boig* d'Ha Jin i *El culte a l'emoció* de Michel Lacroix.

2006 Publicació de la darrera novel·la inèdita de Folch i Camarasa, *Contra el silenci*.

Premi d'Actuació Cívica de la Fundació Lluís Carulla per la tasca de direcció de la Fundació Folch i Torres.